

AFRO-AMERİKAN KADIN KÖLELİĞİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA: JACOBS VE MORRISON'U ELEŞTİREL SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ MODELİYLE YORUMLAMA

A STUDY ON AFRO-AMERICAN WOMAN SLAVE: INTERPRETING JACOBS AND MORRISON BY THE CRITICAL DISCOURSE ANALYSIS MODEL

Yazar/Author

Burcu ÖZTÜRK

Dr., Alman Dili ve Edebiyatı

burcuozturk@gmail.com

ORCID: 0000-0001-5588-0963

Öz: Afro-Amerikan yazınının önemli yazarlarından olan Harriet Jacobs, *Incidents in the Life of a Slave Girl* (1861) adlı otobiyografik eserinde siyahi bir birey olarak kendisinin ve toplumunun yaşadığı zorlukları anlatmıştır. Bir diğer önemli yazar Toni Morrison da *Beloved* (1987) adlı eserinde siyahi bir kadının yaşadıklarını ele alarak kendi hayatlarına dikkat çekmiştir. Çalışmanın temelini oluşturan bu iki eser, Teun van Dijk tarafından geliştirilen eleştirel söylem çözümlemesi modeliyle yorumlanmıştır. İlk olarak bu model aracılığıyla seçilen eserlerdeki ideolojik söylem alanı oluşturulmuştur. "İç Grup" ve "Dış Grup" olarak ikiye ayrılan eserlerdeki aktörlerin etkinlikleri, amaçları, kuralları, ilişkileri ve kaynakları şema olarak sunulmuştur. Böylece her iki eser de ana hatlarıyla karşılaştırmalı bir şekilde okura sunulmuştur. Çalışmanın ideolojik söyleminin ortaya çıkartılması için "Konular", "Aktörler", "Ayrıntı Derecesi", "Yadsıma", "Kanıtsallık", "Yeniden Anlatım", "İroni" ve "Benzetmeler" başlığı altında her iki eserde tespit edilen örnekler detaylandırılmıştır. Kavramların tanımları yabancı kaynaklarla desteklenerek açıklanmış ve örneklerin daha net anlaşılması için zemin oluşturulmuştur. Çalışmanın sonunda Afro-Amerikan yazınından seçilen iki yazarın da aynı konulara değindiği ve ideolojik söylem olarak aynı olguyu eleştirdikleri tespit edilmiştir. Çalışma, Teun van Dijk'in bu kuramının yalnızca haber metinlerinin yorumlanmasında değil, aynı zamanda yazınsal metinlerin yorumlanmasında da uygulanabilirliği açısından önemlidir. Çünkü ideolojik söylem analizi yöntemiyle incelenen esere hâkim olan bakış açısının ortaya çıkartılması ve alt başlıklarda tespit edilen örnekler ile de eserlerin vermek istedikleri mesajların detaylandırılması mümkün kılınmıştır. Bu nedenle çalışma, özellikle bu alanda yapılacak çalışmalar için yeni bir örnek olmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Afro-Amerikan Yazını, Söylem Çözümlemesi, Harriet Jacobs, Toni Morrison, Teun van Dijk

Abstract: Harriet Jacobs, who is one of the important Afro-American literature writers, described the difficulties that she and her black society faced as a black person in her autobiographical work *Incidents in the Life of a Slave Girl* (1861). Another important writer, Toni Morrison, drew attention to their own life by dealing with the experiences of a black woman in her work, which was called *Beloved* (1987). These two works, which form the basis of the study, have been interpreted with the Critical Discourse Analysis (CDA) model that was developed by Teun van Dijk. First of all, the ideological discourse area in the selected works was created through this model. The activities, aims, rules, relations and resources of the "In Group" and "Out Group" actors are presented as diagrams. Thus, both works are showed to the reader in a comparative way with their main details. In order to reveal the ideological discourse of the study, the examples that identified in both works are detailed under the titles of "Subjects", "Actors", "Details", "Negation", "Evidentiality", "Repetition", "Irony" and "Similarities". The definitions of the notions were explained with the foreign books. It was created a basis for an easier understanding of the examples. At the end of the study, it was determined that the selected two writers from the Afro-American literature discussed the same topics and criticized the same phenomenon as ideological discourse. The study is important in terms of the applicability of Teun van Dijk's theory. Because it is not only used in the interpretation of the news texts, but also in the interpretation of literary texts. With the ideological discourse analysis method, it is possible to reveal the main topic in the examined work. In addition, the messages that the works want to emphasize can be detailed with the examples in subtitles. For this reason, the study aims to be a new example especially for literature studies.

Keywords: Afro-American Literature, Discourse Analysis, Harriet Jacobs, Toni Morrison, Teun van Dijk

Geliş Tarihi/Received:
06.09.2023

Kabul Tarihi/Accepted:
07.10.2023

Yayın Tarihi/Published:
29.12.2023

Giriş

Sosyal değişkenler bağlamında şekillenen toplumsal ilişkiler, dil aracılığıyla sözlü ve yazılı olarak aktarılmaktadır. Bu nedenle dil, toplumda iletişimi sağlamanın yanı sıra sosyopolitik anlamda da birtakım roller üstlenmektedir. Söz konusu durum, tarihsel ve kültürel aktarımın bir aracı olan dilin, söylenenlerin ve örtük anlamların da ön plana çıkmasını sağlamaktadır.

Çünkü toplumda yaşanan değişiklikler, tarihsel olaylar, politik tutum gibi durumların yansımaları yazınsal metinler aracılığıyla aktarılmaktadır. Bu nedenle birer iletişim aracı olan eserlerin kitlelere ulaşmak, tarihsel süreci yaymak ve bu sürecin anlam kazanmasını sağlamak için üretildiğini söylemek mümkündür.

Edebiyat alanına katkı sunması hedeflenen bu çalışmada, Afro-Amerikan yazınının önemli yazarlarından olan Harriet Jacobs'un *Incidents in the Life of a Slave Girl* (1861) adlı eseriyle Toni Morrison'un *Beloved* (1987) adlı eserleri eleştirel söylem analizi temel alınarak incelenmiştir. Aynı yazına ait olan ve yüz yirmi altı yıl arayla yazılmış olan bu eserlerin kesişim noktaları, siyahi kadınların yaşamış oldukları zorluklar olarak tespit edilmiş ve bu bağlamda karşılaştırılmalarının uygun olduğu düşünülmüştür. Amaç, bu zorlukları yaşayan toplumun birer bireyi olan kadın yazarların gözünden olaylara bakabilmek ve onların betimlediği kadın kimliğini değerlendirmektir. Çalışmanın çıkış noktası, söz konusu yazarların seçilen eserlerindeki ideolojik yansımaların ifade edilme biçimini makro ve mikro açıdan incelemektir. Bu nedenle çalışmada ele alınacak eserler Teun van Dijk'in önerdiği eleştirel söylem modeliyle yorumlanmıştır. Bu model uygulanırken çalışmada yorumbilgisi (hermeneutic) yöntemine de başvurulmuş, eserlerde tespit edilen durumları desteklemek için İngilizce ve Almanca kaynaklar kullanılmıştır. Seçilen eserlerin her bölümünde olaylar sonuca bağlanmadığı için eserlerin birer bölümleri değil, olay-sonuç örgüsünün ortaya çıkartılabilmesi için bütün bölümleri ele alınmıştır. Şimdiye kadar söz konusu iki eserin karşılaştırılmamış olması ve daha çok haber metinleri yorumlanırken tercih edilen eleştirel söylem çözümlemesinin yazınsal metinlere de uygulanabilirliğinin gösterilmesi, çalışmanın özgünlüğü açısından önemlidir.

Eleştirel Söylem Analizi Yöntemi

Bir durum ya da olay aktarılırken ayrıntıların tamamını ele almak mümkün değildir. Yazarın sahip olduğu ideolojik anlayışa göre bunlar detaylandırılır, yorumlandırılır ya da farklı bakış açısıyla ele alınır. Bu nedenle eleştirel söylem analizi yöntemi yazarın tarafsız bir aktarım yapıp yapmadığının, neleri vurguladığının ve hangi amaca sahip olduğunun ortaya çıkartılması açısından metnin çok yönlü ele alınmasını sağlamaktadır.

Teun van Dijk'e göre eleştirel söylem analizi, yalnızca teorik sorunlara odaklanmak yerine var olan toplumsal sorunlara odaklanır ve söz konusu sıkıntılardan yola çıkarak mağdur olanların bakış açısıyla hareket eder. Böylece gerek iktidardakileri gerek toplumda yaşanan sıkıntılara sebep olanları eleştirir ve sorunları çözmeye çalışır¹. Bir başka ifadeyle, bir tür söylem analitik araştırması olan bu yöntem; sosyal ve politik bağlamda metin ya da konuşma aracılığıyla aktarılan eşitsizliğin ortaya çıkartılması için kullanılmaktadır. Odak noktası güncel meselelerden ziyade sosyal ve siyasi problemlerdir. Metni; konuşma analizi, anlatı analizi, retorik, üslup gibi farklı başlıklar altında yorumlamayı mümkün kılmaktadır². Norman Fairclough da bu analiz yönteminin ana ilkesini sosyal sorunların ele alınışı olarak belirtmiş; söylemin ise toplumu ve kültürü oluşturduğunu, tarihsel ve toplumsal bir eylem olduğunu, metin ve toplum arasında dolaylı bir bağ bulunduğunu, aynı zamanda da söylem analizinin yorumlayıcı ve açıklayıcı olduğunu ifade etmiştir³.

Yazılı metinler aracılığıyla ideolojinin yansıtılabileceğini ifade eden van Dijk, topluma hitap eden görsel ve yazılı afişlerle bunun mümkün olduğunu, kitle iletişim araçlarıyla belirli durumlarda şifreli sözcüklerin

¹ Ruth Wodak, "What CDA is about – a summary of its history, important concepts and its developments" *Methods of Critical Discourse Analysis* içinde, ed. Ruth Wodak ve Michael Meyer (London: SAGE, 2001).

² Teun A. van Dijk, "Critical Discourse Analysis" *The Handbook of Discourse Analysis* içinde, ed. D. Schiffrin, D. Tannen ve H. E. Hamilton (USA: Blackwell Publishers, 2001), 352-353.

³ Bkz. Norman Fairclough, *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language* (London: Longman, 2010).

kullanılabileceğini ve analiz aracılığıyla tespit edilen olguların yorumlanabileceğini ileri sürmüştür⁴. Bu nedenle yazınsal metinlerde de yazarlar tarafından bazı durumların eleştirildiğini; fakat bunların her zaman açık bir şekilde değil, örtük olarak da yapıldığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla söylem analiz modeli bu durumun ortaya çıkartılması açısından başvurulabilecek bir yöntemdir.

Metin çözümlemelerinde özellikle ideoloji kavramı üzerinde duran van Dijk, haber metinlerindeki toplum-bilişsel yapının, savunulan ya da eleştirilen görüşlerin nasıl ortaya çıkarıldığını göstermek için söylem temelli bir incelemenin mümkün olduğunu savunmaktadır⁵. Bu metinleri de *Biz* (İç Grup) ve *Onlar* (Dış Grup) şeklinde ikiye ayırarak metnin dönüşümünü ve amacını belirli başlıklar altında incelemektedir. *İç Grupta* grup üyelerinin olumlu özellikleri vurgulanırken *Dış Grupta* karşı tarafın olumsuz özellikleri ele alınmaktadır. Dolayısıyla bir grubun daha fazla güce sahip olması ve bunu kullanması, diğer grubun özgürlüğünü kaybetmesi ya da hayatının kısıtlanması anlamına gelmektedir⁶. Yazarlar bunu özel konular seçerek, fotoğraflar ekleyerek, özel sözcükler ya da metaforlar kullanarak gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla *İç Grup-Dış Grup* kutuplaşması, grup içi övgüye karşı grup dışı yerme şeklinde gerçekleştirilmektedir. Böyle bir analizde, kutuplaşmayı sağlayan söylem yapıları toplumsal eşitsizliğin ifade edilmesi, inşa edilmesi, onaylanması ya da yeniden üretilmesi açısından büyük bir öneme sahiptir⁷.

İdeolojik Çözümleme

Antonio Gramsci; söylemin önemini vurgulamış, güven vermeyen ve tehdit edici söylemlerin kimi zaman kaba kuvvetten bile daha etkili sembolik şiddeti çağrıştırdığını ifade etmiştir⁸. Bu nedenle yazarların kullandıkları imgeleri söylem analizi çerçevesinde ele almak *İç Grup* ve *Dış Grup* değerlendirilmeleri açısından önemlidir. Çünkü bu gruplar aracılığıyla karşıtlık ve ideolojik olarak aktarılmak istenen mesaj ortaya çıkmaktadır. Teun van Dijk örtük ya da açık bir şekilde yer alan ideolojik tutumun ortaya çıkartılması için *İç Grup* ve *Dış Grup*'a yönelik bazı sorular sorulması ve sahip oldukları yönlerin ortaya çıkartılması gerektiğini ileri sürmüştür. Bunun için önerdiği kategorileri, sorulması gereken soruları ve vurgulanması gereken yönleri şöyle özetlemek mümkündür:

Üyeler: Kimler bizim grubumuza üye?

Etkinlikler: Ne yapmayı planlıyoruz? Toplumun bizden beklentileri nelerdir?

Amaçlar: Neden bunu yapmak istiyoruz? Amacımız nedir?

Kurallar: Sergilediğimiz davranışta iyi ve kötü yönler nelerdir?

İlişkiler: Toplumda bulunduğumuz durum nedir? Bize düşman ya da dost olan kimlerdir?

Kaynaklar: Bizim sahip olduğumuz ama başkalarının sahip olmadığı neler vardır? şeklindeki soruların cevaplarıyla bir sonucun elde edilebileceği savunulmuştur. Bu gruplardaki üyelerin söylemleri ise "dördül alan" olarak bir zeminde toplanmaktadır. Bunun için de şunlara dikkat etmek gerekmektedir:

* Bizim hakkımızdaki olumlu şeyleri vurgula/ belirt

* Onlar hakkındaki olumsuz şeyleri vurgula/ belirt

* Onlar hakkındaki olumlu şeyleri vurgulama/ belirtme

* Bizim hakkımızdaki olumsuz şeyleri vurgulama/ belirtme⁹.

⁴ Teun A. van Dijk, "Discourse and Ideology" *Discourse Studies: A Multidisciplinary Studies* içinde, ed. Teun A. van Dijk (London: SAGE, 2009), 393.

⁵ Teun A. van Dijk *New Analysis: Case Studies of International and National News in the Press* (New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publication, 1985), 2-4.

⁶ Teun A. van Dijk, *Ideology: A Multidisciplinary Approach* (London: Sage, 1998), 162.

⁷ Teun A. van Dijk, *Discourse and Power* (New York: Palgrave Macmillan, 2008), 5.

⁸ Mirjina N. Dedaić, "Introduction: A peace of Word" *At War with Words* içinde, ed. Mirjina N. Dedaić ve Daniel N. Nelson (Berlin: Mouton de Gruyter, 2003), 2.

⁹ Akt. Tao Li and Kaibao Hu, *Reappraising Self and Others: A Corpus Based Study of Chinese Political Discourse in English Translation* (Singapore: Springer, 2021), 57.

Söylem yapılarını makro ve mikro açıdan inceleyen Teun van Dijk; konular, imalar, retorik, eş anlamlılık, karşıtlık, açıklamalar ve örnekler gibi alt başlıklar hâlinde metinlerin çözümlenebileceğini ifade etmiştir¹⁰. Bu çözümleme yönteminin yazınsal metinlere de uygulanabileceğini göstermek için *İç Grup* ve *Dış Grup* başlıkları, seçilen eserlerde ortaya çıkartılacaktır. Fakat bu ayırım ortaya çıkartılmadan önce eserlerin kısa özetlerine yer verilecektir.

***Incidents in the Life of a Slave Girl* Adlı Eser Genel Bakış**

Harriet Jacobs tarafından yazılan *Incidents in the Life of a Slave Girl* adlı eser kırk bir bölümden oluşmaktadır. Olaylar Kuzey Karolina ve New York'ta yaşanmaktadır. Birinci ve ikinci bölümlerde anlatıcının çocukluğu ve onu büyüten büyükannenin hayatı anlatılmıştır. Eser, yedinci bölüme kadar yaşanan olaylar, amca Benjamin ve anlatıcının erkek kardeşi William'ın özgürlük mücadelesi, kaçış hikâyeleri ve büyükannenin oğlunu satın almak için çalışma maceralarıyla devam etmiştir.

Onuncu ve on birinci bölümlerde anlatıcının Bay Sands ile olan ilişkisi ve ilk çocuğunun dünyaya gelişi anlatılmıştır. Yirmi birinci bölüme kadar maruz kalınan bütün olumsuzluklar, kaçma çabaları, kasabadan Flint'in çiftliğine götürülmesi, saklanarak yaşaması ve ikinci çocuğunun doğuşu anlatılmıştır. Linda'nın büyükannesinin evinin tavan arasına saklanarak yaşamak zorunda kaldığı yedi yıl, kardeşi William'ın kaçış hikâyesi ve teyze Nancy'in gördüğü zalimlik sonucunu hayatını kaybedişi yirmi sekizinci bölüme kadar aktarılmış ve o dönemde yaşanan zorluklar anlatılmıştır.

Otuz yedinci bölüme kadar ise anlatıcının Philadelphia'ya kaçış hikâyesi, orada kalışı, dadı olarak çalışmaya başlaması ve sonra Boston'a kaçmak zorunda kalışı anlatılmıştır. Eserin son bölümlerindeyse "Kaçak Köle Yasası", yasal sahibinin kendisini yakalamak için verdiği mücadele, buna rağmen Linda'nın yasal olarak özgürlüğünü elde etme çabası ve sonunda bunu başarması ele alınmış, büyükannenin hayatını kaybetmesi ile eser son bulmuştur.

***Beloved* Adlı Eser Genel Bakış**

Toni Morrison tarafından yazılan *Beloved* adlı eser üç bölümden oluşmaktadır. Eserde olayların geçtiği yer ABD'nin Ohio eyaletidir. Tatlı Yuva isimli bir çiftlikte Baby Suggs, oğlu Halle ve gelini Sethe bulunmakta ve köle olarak yaşamlarını idame ettirmektedirler. Annesinin köle olarak çalışmasını istemeyen Halle isimli genç, annesinin serbest bırakılması karşılığında ömür boyu ücretsiz bir şekilde köleliği kabul etmiştir. Böylece Baby Suggs özgür bir şekilde yaşayan Afro-Amerikalıların bulunduğu 124'e gitmiştir. Çiftlik sahibi hayatını kaybettikten sonra onun yerine oğlu gelmiş ve Halle ile Sethe başta olmak üzere orada bulunan kölelerin hayatını zorlaştırmaya başlamıştır. İlk olarak küçük çocuklarının satılacağını öğrenen Sethe ve Halle, çocukları Sevilen ve iki oğlunu büyükannelerinin yanına göndermiştir. Daha sonra kaçma planları yapmış, Halle gelmemesine rağmen onu orada bırakıp çiftlikten ayrılmıştır.

Sethe, kızı Denver'ı yolda dünyaya getirmesine ve birçok zorluk yaşamasına rağmen kaçtığı yoldan geri dönmemiştir. Kendisine yolda beyaz bir kadın yardım etmiş ve Afro-Amerikalıların yaşadığı yer olan 124'e ulaşmasını sağlamıştır. Fakat büyükanne Baby Suggs, ailesine kavuşmanın şerefine verdiği büyük bir yemek yüzünden öğretmenin köleleri almak için gelmesine sebep olmuştur. Bunun üzerine Sethe, Sevilen'in boynunu keserek hayatının en büyük hatasını yapmıştır.

Zaman çok hızlı geçmiş ve Baby Suggs hayatını kaybetmiştir. Böylece Sethe'nin cezası bitmiş ve 124'te yer alan bir lokantada çalışmaya başlamıştır. Fakat yıllar önce kızını öldürdüğü için kimse kendisiyle konuşmamış, kızı Denver da annesinden korkmuş, bir gün kendisinin başına da aynı şeyin geleceğine inanmıştır. Mutlu Yuva isimli çiftlikten tanıdığı Paul D 124'e gelmiş ve Sethe ile bir birliktelik yaşamayı, onun tekrar aile kavramına sıcak bakmasını sağlamayı başarmıştır. Bir gün karnavala giderken yolda Sevilen isimli bir kızla tanışmış ve kızın birilerinden kaçtığını öğrenmişlerdir. Sethe, bu kızın kendi kızının ruhuyla onun karşısına çıktığına inanmıştır.

¹⁰ Bkz. Toby Miller, *The Routledge Companion to Global Popular Culture* (New York: Routledge, 2015).

Denver da kendi ablasının ruhunun onlarla birlikte olduğunu düşünmüş ve bu nedenle kızını annesinden korumaya çalışmıştır. Paul D ise kıza bir türlü ısınamayarak evi terk etmiştir. Oysa Sethe; yeniden kavuştuğuna inandığı kızını için elinden gelenin fazlasını yapmış, geceler boyu uykusuz kalmış, günlerce işe geç kaldığı içinse işten kovulmuş ve hayatının olumsuz etkilenmesine sebep olmuştur. Sevilen ise Sethe'nin bu duygusunu hep kullanarak onu sömürmüş ve bir deri bir kemik kalmasına zemin hazırlamıştır. Annesinin yavaş yavaş yok olduğunu gören Denver 124'te yer alan kadınlardan yardım istemiş, ruh emici olan Sevilen'i ise geldiği yere göndermişlerdir.

İdeolojik Çözümleme Şeması

Çalışmada incelenecek olan *Incidents in the Life of a Slave Girl* adlı eser ile *Beloved* adlı eseri İç Grup (Biz) ve Dış Grup (Onlar) açısından tablo hâlinde şu şekilde ele almak mümkündür:

<i>Incidents in the Life of a Slave Girl</i>		<i>Beloved</i>	
İç Grup (Biz)	Dış Grup (Onlar)	İç Grup (Biz)	Dış Grup (Onlar)
<p>Üyelik</p> <p>Anlatıcı (Linda)</p> <p>Büyükanne, William, Benjamin, Nancy, Phillip, Ellen</p>	<p>Üyelik</p> <p>Dr. Flint, Bayan Flint, Nicholas, Bay Litch ve köle sahibi herkes</p>	<p>Üyelik</p> <p>Anlatıcı, Baby Suggs & Sethe, Paul D ve Afro-Amerikan herkes</p>	<p>Üyelik</p> <p>Çiftlik sahibi</p>
<p>Etkinlikler</p> <p>Köleliğe karşı direniş</p>	<p>Etkinlikler</p> <p>Köle sahibinin hayatını kaybetmesi sonucu köle haklarını devretmek</p> <p>Kölenin peşini bırakmamak</p>	<p>Etkinlikler</p> <p>Afro-Amerikalıların hakkını savunmak</p> <p>Köleliğe karşı direnmek</p>	<p>Etkinlikler</p> <p>Köleleri sömürmek</p>
<p>Amaçlar</p> <p>Özgür olmak için çalışmak</p> <p>Para biriktirmek</p> <p>Kaçak yaşamaktan kurtulmak</p>	<p>Amaçlar</p> <p>Köle, hayatını kaybetse bile çocuklarını köle olarak almak</p>	<p>Amaçlar</p> <p>Siyahiler için mücadele etmek</p> <p>Toplumunu bilinçlendirmeye çalışmak</p>	<p>Amaçlar</p> <p>Köle toplamaya devam etmek</p>
<p>Kurallar</p> <p>Ne olursa olsun kaçtıktan sonra dönmemek</p> <p>Gizli yaşamak</p>	<p>Kurallar</p> <p>Köleler her türlü işkenceyi hak eder.</p> <p>Kölelerin hakkı yoktur.</p>	<p>Kurallar</p> <p>Mümkün mertebe gizli kaçış planı yapmak</p> <p>Karşı tarafa herhangi bir şey hissettirmemek</p>	<p>Kurallar</p> <p>Kölelere her şey uygulanabilir.</p> <p>Köleler toplumdan dışlanmalıdır.</p>

İlişkiler	İlişkiler	İlişkiler	İlişkiler
Grup üyeleri Afro-Amerikanlardır. Köle olmayan herkes grubun düşmanıdır.	Köleleri bulmak için her türlü iletişim kurulmalıdır. Kimse başkasının kölesini almamalıdır.	Grup üyelerinin dostları kendileriyle hemfikir olanlardır. Grubun düşmanı Afro-Amerikan olmayan herkeştir.	Dostlar, kendileri gibi köle sahipleridir. Siyahiler düşmandır.
Kaynaklar	Kaynaklar	Kaynaklar	Kaynaklar
Büyüklerden destek alınmalıdır.	Kendi kuralları söz konusudur. Her şeye hakları vardır.	Kendi doğruları benimsemelidir.	En büyük menfaat kişisel hazlardır.

Konular

Büyükannen Baby Suggs, Howard ve Buglar isimli iki erkek çocuk, Denver adında kız çocuğu¹¹, Paul D Garner¹² *İç Grup* üyelerini oluşturmaktadır. Beyaz kadın Bayan Bodwin¹³, Bay ve Bayan Garner¹⁴ ise *Dış Grup* aktörleri olarak eserde yer almaktadır. Karşıt grup yani *Dış Grup* üyeleri beyazlardan seçilerek hem bu insanların ten renkleri vurgulanmış hem de sahip oldukları hayat görüşlerine değinilerek kendi aralarında var olan farklılıkların ortaya çıkartılması sağlanmıştır.

Tanım ve Ayrıntı Derecesi

Teun v. Dijk'in kuramından hareketle bu başlıkta aktörlerin ayrıntı dereceleri önemlidir. Çözümleme esnasında daha net bir ayırım yapılabilmesi için *İç Grup* üyelerinin olumlu yönleri hakkında bilgiler verilirken *Dış Grup* olumsuz özellikleriyle vurgulanmaktadır¹⁵. Bir başka ifadeyle *İç Grup* üyeleri el üstünde tutulup kendilerinin iyi yönleri aktarılırken *Dış Grup* üyeleri kötü aktarılıp değersizleştirilmektedir¹⁶. *Incidents in the Life of a Slave Girl* adlı eserde anlatıcı Linda, babasının marangoz olduğunu ve işinde çok başarılı olduğunu ifade ederek detaylar vermektedir¹⁷. Ayrıca, kendi grubundakiler hakkında herhangi bir olumsuz ayrıntı derecesi bulunmazken karşı grubun olumsuz davranışlarına dikkat çekilmektedir. Örneğin Dr. Flint evinde bulunan bir köleyi başka bir odaya kapatarak kilitlemiş, yanlış hareket yaptığını düşündüğü başka bir kölesini de halı ve zemin kanla kaplanana kadar dövdürmüştür¹⁸. Ayrıntı derecesinin bu kadar yükseltilmesi ile köle sahiplerinin acımasızlıkları ve zalimlikleri vurgulanmıştır. Dolayısıyla okurun zihninde karşıt grup üyelerinin ilk olarak olumsuz tutumları şekillenmeye başlamıştır.

Eserin bir başka kahramanı olan Bay Litch'in ise altı yüz adet kölesi vardır. En çok sevdiği ceza, kölesinin boynuna ip bağlayarak asmak ve pişen domuz etinin yağlarının sıcak sıcak kölesine damlamasını sağlamaktır¹⁹. Bu detaylandırma aracılığıyla da Bay Litch'in işkence etmekten zevk aldığı, kölelerine insan muamelesi

¹¹ Toni Morrison, *Beloved* (New York: Vintage Books, 2004), 3.

¹² Morrison, *Beloved*, 11.

¹³ Morrison, 28.

¹⁴ Morrison, 36.

¹⁵ Bkz. Ruth Wodak and Michael Meyer, *Methods of Critical Discourse Studies*, 3rd Edition (London: SAGE, 2015).

¹⁶ Akin Tella, "Axiological Proximation and Discourse Strategies in Fela Anikulapo-Kuti's Anti-establishment Songs" in *Africa's Radicalisms and Conservatism: Volume II: Pop Culture, Environment, Colonialism and Migration*, ed. Edwin Etieyibo, Obvious Katsaura ve Mucha Musemwa (Boston: Brill, 2023), 98.

¹⁷ Harriet Jacobs, *Incidents in the Life of a Slave Girl* (İstanbul: Karbon Kitaplar, 2020), 5.

¹⁸ Jacobs, *Incidents in the Life of a Slave Girl*, 15.

¹⁹ Jacobs, 56.

göstermediği, sırf ten renklerinden dolayı bu insanları ezdiği ve kendisini onlardan üstün gördüğü sonucuna ulaşılmaktadır.

Morrison'un *Beloved* aslı eserindeyse siyahi bir karakter olan Paul F'nin satılmış olması vurgulanırken burada kölelik hakkında olumsuz bir eleştiri yapabilmek için beyazlar tarafından eylemin gerçekleştiği belirtilmiştir²⁰. Başka bir örnekte ise siyahi bireylerin tıpkı Sevilen isimli karakter gibi mağaralarda saklandıkları, yiyecek elde edebilmek için baykuşlarla bile mücadele ettikleri, polisten ve kendilerini yakalamak isteyen her kolluk kuvveti üyesinden kaçtıkları ve kuyulara atladıkları ifade edilmiştir²¹. Bu örnekler aracılığıyla tanımlamada ayrıntı derecesi arttırılmış ve siyahilerin hayatta kalabilmek uğruna hangi zorluklarla mücadele ettiklerine değinilmiştir.

Bir başka örnekte kadınlar, kızlar, erkekler, genç oğlanlar dâhil her siyahi bireyin ağızlarına demir takıldığı, dudaklarının büzüldüğü, çektikleri acının gözlerine yansıdığı ayrıntılı olarak aktarılmış ve bu demir çıkartıldıktan sonra bile o korkunun gözlerinden kaybolmadığına değinilmiştir²². Ayrıntı derecesinin bu kadar yüksek olması aracılığıyla *İç Grup* ve *Dış Grup* arasındaki farklılıklar net bir şekilde betimlenmiştir.

Ayrıca beyaz bir çift olan Garnerların ise farklı bir kölecilik türü geliştirdikleri ve söz konusu siyahi insanlara paralı işçi muamelesi yaptıkları ifade edilmiştir²³. Dolayısıyla bu insanların diğer kölelere sahip olan kişilerden daha iyi oldukları düşünülmüştür; fakat yine de bünyesinde bulundurdukları kişilere köle olduklarını unutturmadıkları dikkat çekmiştir. Bu vesileyle de köle ve sahip arasında bir fark olduğunun anlaşılması açısından karşıt grubun olumsuz yönleri ele alınmıştır.

Beyazların ayrıntı derecesi de eserde dikkat çeken bir başka husustur. Örneğin Sethe'nin sırtının ikiye bölünmesi, hamile olmasına rağmen ormana sürüklenmesi, eşinin yüzünün tereyağı ile kaplanması, Paul D'ye demir yedirilmesi, Sixo'nun kısmen yakılması, Sethe'nin annesinin asılması²⁴ karşıt grubun detaylandırılması açısından önemlidir. Ayrıca gömülen siyahilerin sayısının zamanın başlangıcından o ana kadar yaşayan tüm beyazlardan daha fazla olduğu belirtilerek²⁵ köleliğin hayatlarını ne kadar etkilediği karşıt grup üzerinden detaylandırılmıştır.

Yadsıma

Çözümlemenin bir alt başlığı olan yadsıma, karşıt grubun olumlu bir özelliği olumsuz bir şekilde ele alınmaktadır²⁶. *Incidents in the Life of a Slave Girl* adlı eserde köle sahibi olan Flintler ile bu konu net bir şekilde aktarılmıştır. Örneğin Bayan Flint Linda'ya yünlü bir elbise vermiş; fakat Linda tarafından bu elbise köleliğin bir nişanı olarak değerlendirilip eleştirilmiştir²⁷. Dolayısıyla köle sahibinin kölesi için verdiği bir kıyafet olumlu olarak görünse de anlatıcı tarafından olumsuz duruma çevrilerek yadsınmıştır. Başka bir örnekteyse Dr. Flint, Linda'nın çocuklarının büyümesine seviniyor gibi görünmüş ve ileride onların yüklü miktarda para olarak kendisine döneceğini söylemiştir²⁸. Bu durum yine olumlu gibi görünüyorsa da Dr. Flint çocukları gelir kaynağı olarak gördüğü için olumsuz bir duruma çevrilmiştir. Bir diğer örnekteyse Dr. Flint, Linda'nın babaannesine gönderdiği mektubu okuduğu için sevimliymiş gibi gösterilmiş; fakat mektubu değiştirip kendi yazdığını okuduğu için bu durum yine olumsuz olarak yer almıştır²⁹.

Beloved adlı esere bakıldığında, yaşanan yerdeki beyazların Kentucky'de yaşayanlardan daha iyi oldukları söylenmesine rağmen yardım etmesi beklenen en son kişi olarak beyazlar vurgulanmıştır³⁰. Dolayısıyla beyazların

²⁰ Morrison, *Beloved*, 36.

²¹ Morrison, 66.

²² Morrison, 71.

²³ Morrison, 140.

²⁴ Morrison, 188.

²⁵ Morrison, 244.

²⁶ Mark C. Taylor, *Notes* (Chicago and London: The University of Chicago Press, 1993), 36.

²⁷ Harriet Jacobs, *Incidents in the Life of a Slave Girl* (İstanbul, Karbon Kitaplar, 2020), 12.

²⁸ Jacobs, *Incidents in the Life of a Slave Girl*, 98.

²⁹ Jacobs, 159.

³⁰ Morrison, *Beloved*, 40.

olumlu yönleri aslında olumsuzu çevrilerek yadsımanın bir örneği kullanılmıştır. Başka bir örnekte, bir beyaz aracılığıyla siyahi çocukların okuma-yazma öğrenmeleri her ne kadar olumluymuş gibi gösterilse ve bunu yasa dışı görmedikleri belirtilse de bunu son derece gereksiz gördükleri vurgusu yapılarak³¹ yine bir yadsıma örneği sunulmuştur.

Kanıtsallık

Olumsuz önermelerin kanıtlar sunularak desteklenmesi bu başlık altında değerlendirilebilir. Burada genellikle eserlerin *Onlar* kategorisinde yer alan aktörleri hakkında sunulan kanıtlar bulunmaktadır. Amaç, söylenen şeyin doğruluğunun desteklenerek ispat edilmesidir³². Dijk'e göre, bu yöntem aracılığıyla anlatılan şeyin inandırıcılığı artmaktadır³³. Örneğin *Incidents in the Life of a Slave Girl* adlı eserde köle olarak buldukları evin kendilerini huzursuz etmesi; eve girdiklerinde karşılaştıkları soğuk tavır, soğuk bakış ve soğuk kelimeler ile kanıtlanmıştır³⁴. Bir başka örnekteyse Benjamin, sahibi kendisini çağırdığında hemen gitmemiş ve öfkesine maruz kalmıştır. Bu öfke ise Benjamin'in sahibinin onu kırbaçlanmasıyla kanıtlanmıştır³⁵. Siyahilerin değer görmedikleri ve ayırım yapıldığı da onların birinci sınıf arabaya binememeleri³⁶ ve beyazların onlara otelde bile hizmet etmek istemeyip kendilerini beklemek zorunda olmadıklarını ifade etmeleriyle³⁷ kanıtlanmıştır.

Beloved adlı eserdeyse beyazların siyahilerin bedenlerini, gözlerini, tenlerini, ellerini sevmediklerinden bahsedilmiştir. Bunun kanıtı olarak da Baby Suggs'ın sahip olduğu ya da hayal ettiği her şeyin beyazlar tarafından alındığı ifade edilmiş ve onların uğursuz olduklarının vurgulanmasıyla³⁸ da bu durum kanıtlanmıştır. Başka bir örnekteyse eserin *İç Grup* aktörlerinden olan Paul D, köle olarak bir boduruma kapatılmadan önce çok biçimli bir vücudu olduğundan bahsetmiştir. Fakat maruz kaldığı işkencelerin sonucunda bu vücudun eskisi gibi olmadığını deforme olan bedeniyle kanıtlamıştır. Ayrıca akıntıya kapılmış ve boğulmuş siyahilerin varlığını vurgulamak için de Sethe'nin şiş ayaklarını kullanmış, bunu tıpkı o insanların şişmiş ayaklarına benzeterek bir kanıt sunmuştur³⁹.

Yeniden Anlatım

İdeolojik söylemleri güçlendirmek ve okurun bu konuda daha net bir tablo çizebilmesini sağlamak için yeniden anlatım yöntemi kullanılmaktadır. Aktarılan bir olay farklı yollarla tekrar anlatılmakta ve bu noktada olumsuz söylemler kullanılmaktadır. Çünkü gerçeğin, söylemde kullanılan ifadeler, işaretler ve bunların tekrarlanmasıyla vurgulandığı ifade edilmektedir⁴⁰. *Incidents in the Life of a Slave Girl* adlı eserde Dr. Flint, Linda'nın kendisinin kızına ait olduğunu ve bu nedenle onu satma hakkı olmadığını her fırsatta farklı şekilde ifade etmiştir⁴¹. Kölelerini tehdit etmeyi seven Flint, aynı zamanda kendisini dinlemezse dövüleceğini, işkence edileceğini ya da cezalandırılacağını⁴² sürekli ifade ederek köleleri üzerindeki hâkimiyetini korumaya çalışmıştır.

Beloved adlı eserde de Tatlı Yuva'da yaşanan zorluklara, köleliğin getirdiği olumsuzluklara dikkat çekilmiş; eserin ilerleyen sayfalarında ise sanki Tatlı Yuva gerçekten çok iyi olduğundan bu ismi almış gibi olumsuz eleştiri yapılmış ve daha önce yapılan anlatım farklı ifadelerle tekrar dile getirilmiştir⁴³. Ayrıca Baby Suggs'ın oğlu olan

³¹ Morrison, 102.

³² Samuel Gyasi Obeng and Beverly Hartford (Ed.), *Surviving Through Obliqueness: Language of Politics in Emerging Democracies* (New York: Nova Science Publishers, 2002), 9.

³³ Teun A. van Dijk, "Discourse and Knowledge" *The Routledge Handbook of Discourse Analysis* içinde, ed. James Paul Gee and Michael Handford (New York: Routledge, 2012), 600.

³⁴ Jacobs, *Incidents in the Life of a Slave Girl*, 10.

³⁵ Jacobs, 24.

³⁶ Jacobs, 200.

³⁷ Jacobs, 218.

³⁸ Morrison, *Beloved*, 88-89.

³⁹ Morrison, 34.

⁴⁰ Melanie Nagel, *Polarisierung im politischen Diskurs* (Konstanz: Springer, 2014), 74.

⁴¹ Jacobs, *Incidents in the Life of a Slave Girl*, 42.

⁴² Jacobs, 49.

⁴³ Morrison, *Beloved*, 23.

Halle, annesinin özgürlüğe kavuşması için kendi pazar günlerini sahibine satmıştır. Bu durum başka bir yerde Baby Suggs'ın özgürlük parası için Halle'in cumartesi ve pazarları da çalıştığı şeklinde aktarılmıştır⁴⁴. Yeniden anlatım aracılığıyla özgürlük için bir kişinin haftanın tüm gününü çalışarak geçirmek zorunda kalması vurgulanmıştır. Ayrıca evde köle olarak yaşayan kadınların her işi yapmak zorunda oldukları belirtilmişken, ilerleyen sayfalarda siyahi kadınların görevinin yemek pişirmek, silmek, süpürmek, yıkamak, dikiş dikmek, hayvan beslemek gibi işler olduğu aktarılmıştır⁴⁵. Dolayısıyla hayatlarında sahip oldukları olumsuzluklar ve sürekli bir şeyler yapmak zorunda oldukları bu şekilde yinelenmiştir.

Eserde siyahilerin yaşadıkları zorluklarının daha net anlaşılması için kullanılan bir diğer yeniden anlatım örneği ise siyahilerin boyunlarına tasma geçirilmesi, bileklerinin de birbirlerine zincirlenmesidir⁴⁶. Bu tasvir ile okurun yaşananları gözünün önünde canlandırması daha kolay olmuştur. *İç Grup* karakterlerinden Sethe'nin zayıflamasının çok dikkat çekmesi, işaret parmağıyla baş parmağı arasındaki derinin solması şeklinde yinelenmiş⁴⁷ ve yine okurun olumsuzluklar hakkında net bir fikir sahibi olması sağlanmıştır.

İroni

İroni kavramının temelinde yatan durum "farklılık"tır. Semantik olarak değerlendirildiği zaman, bir şeyi söylemek fakat bunun zıttını ima etmek anlamına gelmektedir⁴⁸. *Incidents in the Life of a Slave Girl* adlı eserde tespit edilen herhangi bir ironi yer almamaktadır. *Beloved* adlı eserde ise yer alan en dikkat çekici ironi, "Tatlı Yuva" kullanımı olmuştur. Çünkü orada köle olarak yaşayan siyahiler birçok zorluğa maruz kalmıştır. Yaşadıkları acıları "tatlı" ifadesiyle dile getirmiş ve buldukları yerin aslında bir yuva olmadığını, aksine onlar için belki de bir cehennem olduğunu bu zıtlık aracılığıyla vurgulamışlardır.

Benzetmeler

İdeolojik söylemlerin daha çok etkili olmasını sağlayan bir diğer başlık ise benzetmelerdir. Burada betimleyici durumun ortaya çıkartılabilmesi için benzerliklerin nelerden kaynaklandığına dikkat çekilmektedir. Böylece kendisine benzeten şey ile bir bağlantı kurulabilmektedir⁴⁹. Harriet Jacobs tarafından orada bulunan köleler köpeğe, cansız bir nesneye⁵⁰, vahşi bir canavara⁵¹, abanoza⁵², tıpkı tarladaki domuzlar gibi satılabilecek birer hayvana⁵³ benzetilmiş; köle sahipleri ise üzerlerine atlamak için bekleyen bir kurt⁵⁴ olarak tasvir edilmiştir. *Beloved* adlı eserdeyse siyahilerin eşek gibi çalıştığı, köpek gibi yaşadığı⁵⁵ benzetmeleri kullanılmıştır. Tatlı Yuva'nın dışına çıktıkları zaman dişleri olmayan birer bekçi köpeği, boynuzsuz boğa ve kişnemeleri duyarlı insanların dillerine çevrilemeyen birer beygir⁵⁶ oldukları da yapılan diğer benzetmelerdir. Ayrıca Baby Suggs kalçasını incittiği zaman işe yaramayan biri olarak görüldüğü için üç ayaklı bir köpeğe⁵⁷ benzetilmiş; çocukları söz konusu olduğunda ise atmaca⁵⁸ ve yılan⁵⁹ benzetmeleri yapılmıştır. Buna karşın her iki eserde de *Dış Grup* hakkında doğrudan bir

⁴⁴ Morrison, 59.

⁴⁵ Morrison, 139.

⁴⁶ Morrison, 227.

⁴⁷ Morrison, 240.

⁴⁸ Hutcheon, *Irony's Edge: The Theory and Politics of Irony* (UK: Routledge, 2003), 62.

⁴⁹ Adam Crawford, *International and Comparative Criminal Justice and Urban Governance* (UK: Cambridge University Press, 2011), 9.

⁵⁰ Jacobs, *Incidents in the Life of a Slave Girl*, 25.

⁵¹ Jacobs, 26.

⁵² Jacobs, 34.

⁵³ Jacobs, 43.

⁵⁴ Jacobs, 73.

⁵⁵ Morrison, *Beloved*, 41.

⁵⁶ Morrison, 125.

⁵⁷ Morrison, 139.

⁵⁸ Morrison, 157.

⁵⁹ Morrison, 169.

benzetmenin varlığı tespit edilememiş, bunun yerine yapılan işkenceler detaylandırılarak acı kavramının ön plana çıkarıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç

İncelenen eserlere çok katmanlı olarak bakılmasını sağlayan Teun van Dijk'in eleştirel söylem çözümlemesi modeli, eserlerde yer alan ideolojik söylemlerin daha net bir şekilde ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu model aracılığıyla Afro-Amerikan yazınının önemli yazarlarından olan Harriet Jacobs ve Toni Morrison'un seçilen eserleri detaylı olarak ele alınmıştır. İdeolojik çözümleme şemasıyla grup üyeleri, üyelerin etkinlikleri, amaçları, kuralları, ilişkileri ve kaynakları hakkında karşılaştırma yapılmıştır. Yalnızca şemayla sınırlandırılmayan çalışma; eserlerdeki konular, aktörler, tanım ve ayrıntı dereceleri, yadsıma, kanıtsallık, yeniden anlatım, ironi ve benzetmeler başlıklarıyla daha da detaylandırılmıştır. Elde edilen veriler sebepleriyle temellendirilmiştir. Örneklerin karşılaştırılmasıyla şu sonuca ulaşılmıştır:

- *İç Grup* eserlerdeki siyahi köleleri temsil ederken *Dış Grup* köle sahibi olan beyazları temsil etmektedir.
- *İç Grup* olumlu yönleriyle aktarılırken *Dış Grup* üyelerinin olumlu gibi görünen davranışları bile kanıtlarla ve yeniden anlatımlarla olumsuz olarak ortaya çıkartılmaktadır.
- *İç Grup* sürekli zorluklara maruz kalıp mücadele eden taraf olurken, *Dış Grup* işkence etmekten vazgeçmeyen, sahip olduğu bireyleri sömüren karanlık taraf olarak yer almaktadır.
- *İç Grup* herhangi bir şeye olumlu olarak benzetilmezken *Dış Grup* tarafından gördüğü muameleler sonucu hep olumsuz nesnelere ve hayvanlara benzetilmektedir. Bu benzetmeye sebep olanlar da *Dış Grup* üyeleridir.

Her iki yazar da ideolojik söylemlerini kurguladıkları ya da öz yaşam öykülerine dâhil ettikleri olaylar aracılığıyla geliştirerek okurun eleştiri yapabilmesini sağlamıştır. Dolayısıyla Teun van Dijk'in geliştirdiği bu model yalnızca haber metinlerinin değil, yazınsal metinlerin de ideolojik söylem çözümlemesinin yapılabilmesini mümkün kılmıştır. Yapılan karşılaştırma sonucunda Afro-Amerikan yazınında özellikle kadınların köle olarak kullanılmasının çarpıcı örneklerle ele alındığı tespit edilmiş; yüz yirmi altı yıl arayla yazılmış olan eserlerde yaşanan zorlukların benzer olduğu, kadın kölelerin evlatlarından uzaklaştırıldığı, toplum tarafından dışlandığı, kendilerine ait farklı bir yaşam alanı sunulduğu ve beyazlar tarafından yalnızca kendi işlerinde işkencelerle kullanıldıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynakça

- Crawford, Adam. *International and Comparative Criminal Justice and Urban Governance*. UK: Cambridge University Press, 2011.
- Dedaić, Mirjina. N. "Introduction: A peace of Word" *At War with Words* içinde. Editörler: Mirjina N. Dedaić ve Daniel N. Nelson, 1-27. Berlin: Mouton de Gruyter, 2003.
- Dijk, Teun A. van. *New Analysis: Case Studies of International and National News in the Press*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publication, 1985.
- Dijk, Teun A. van. *Ideology: A Multidisciplinary Approach*. London: Sage, 1998.
- Dijk, Teun A. van. "Critical Discourse Analysis" *The Handbook of Discourse Analysis* içinde. Editörler: D. Schiffrin, D. Tannen ve H. E. Hamilton, 352-372. USA: Blackwell Publishers, 2001.
- Dijk, Teun A. van. *Discourse and Power*. New York: Palgrave Macmillan, 2008.
- Dijk, Teun A. van. "Discourse and Ideology" *Discourse Studies: A Multidisciplinary Studies* içinde. Editör: Teun A. van Dijk, 379-408. London: SAGE, 2009.
- Dijk, Teun A. van. "Discourse and Knowledge" *The Routledge Handbook of Discourse Analysis* içinde. Editör: James Paul Gee ve Michael Handford, 587-604. New York: Routledge, 2012.
- Fairclough, Norman. *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. London: Longman, 2010.
- Hutcheon, Linda. *Irony's Edge: The Theory and Politics of Irony*. UK: Routledge, 2003.
- Jacobs, Harriet. *Incidents in the Life of a Slave Girl*. İstanbul: Karbon Kitaplar, 2020.

- Li, Tao, Hu, Kaibao. *Reappraising Self and Others: A Corpus Based Study of Chinese Political Discourse in English Translation*. Singapore: Springer, 2021.
- Miller, Toby. *The Routledge Companion to Global Popular Culture*. New York: Routledge, 2015.
- Morrison, Toni. *Beloved*. New York: Vintage Books, 2004.
- Nagel, Melanie. *Polarisierung im politischen Diskurs*. Konstanz: Springer, 2014.
- Obeng, Samuel Gyasi., Beverly Hartford (Ed.). *Surviving Through Obliqueness: Language of Politics in Emerging Democracies*. New York: Nova Science Publishers, 2002.
- Taylor, Mark. C. *Nots*, Chicago and London: The University of Chicago Press, 1993.
- Tella, Akin. "Axiological Proximitation and Discourse Strategies in Fela Anikulapo-Kuti's Anti-establishment Songs" *Africa's Radicalisms and Conservatism: Volume II: Pop Culture, Environment, Colonialism and Migration* içinde. Editörler: Edwin Etieyibo vd. 94-115. Boston: Brill, 2023.
- Wodak, Ruth. "What CDA is about – a summary of its history, important concepts and its developments" *Methods of Critical Discourse Analysis* içinde. Editörler: Ruth Wodak ve Michael Meyer, 1-14. London: SAGE, 2001.
- Wodak, Ruth. Michael Meyer, *Methods of Critical Discourse Studies*, 3rd Edition, London: SAGE, 2015.

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).